

Dva srpska slikara prve polovine XIX. veka u Modernoj galeriji u Zagrebu

KATARINA AMBROZIC

U Modernoj galeriji u Zagrebu čuva se jedan nesignirani muški portret, rađen uljem na žućkastom kartonu, dimenzija 30,5×40 cm. S leve strane portret je datiran: »29/1 1838«. Slika nije atribuirana i nije izložena.

Portret predstavlja mladog čovjeka s lica, ružičastog inkarnata, visokog čela, smeđe kovrdžave kose i brkova. Odelo modela samo je naznačeno: smeđesivo, s visokim okovratnikom bele krute košulje oko koga je vezana plava kravata. Pozadina sivosmeđa. Opšti tonalitet slike je sivosmeđ.

Sigurnost nešto tvrdog crteža, način slikanja sasvim tankim slojem boje, opšti tonalitet slike iz čije se prigušene, sive game izdvaja samo ružičasti inkarnat i plava kravata, kao i opšti utisak koji ostavlja slika, sa sigurnošću nameću autorovo ime. Radi se svakako o poznatom srpskom slikaru prve polovine XIX veka, o *Dimitriju Avramoviću*.

I datum koji slika nosi, odnosno ugrebena 1838 godina, govori ovoj našoj tvrdnji u prilog. Ova godina pada u vreme Avramovićevog boravka u Beču, za studija u klasi profesora Friedricha von Amerlinga (1803—1887). Ne zna se tačno koja mu je to godina studija na Akademiji bila. Na osnovu dokumenata zna se da se Dimitrije Avramović rodio 1815 godine¹ i da je na slikarskoj akademiji redovno studirao od 1836 do 1839 godine.² Međutim, zabeleženo je da je »u Akademiji« proveo šest godina,³ što se verovatno odnosi na njegov boravak u Beču — ne samo na školovanje — a to bi značilo od 1836 do 1842 godine. Da je slikar bio u Beču i 1842 godine, može se potvrditi jednim dokumentom na koji smo naišli u Arhivi Matice srpske u Novom

Sadu, po kome je priložio 4 marta 1842 godine u Beču: »Г. Димитриј Авраамовичъ 10. ф. ср. на фондъ Матице Српске.«⁴ Po ovome bi se dakle, 1838-a, odnosno godina u kojoj je nastao portret o kome je reč, mogla smatrati trećom godinom studija Dimitrija Avramovića na bečkoj akademiji.

Sa 1838-om počinje u slikarskoj delatnosti Dimitrija Avramovića vreme vrlo plodnog rada, a obzirom na razvoj njegove umetničke ličnosti, ovo je godina u kojoj se na svojim platnima

⁴ Arhiv Matice srpske. Knjige zapisnika 1842, zapis br. 28

Sl. 1 — Dimitrije Avramović: Portret muškarca

¹ Aleksa Ivić, *Arhivski prilozi za biografije jugoslovenskih slikara*, Letopis Matice srpske, 1930, knj. 324, str. 223.

² na ist. mj.

³ N. Radojčić, *Narodna enciklopedija*, knjiga I, str. 5 i Miša Dimitrijević, *Život Dimitrija Avramovića*, Javor 1892.

Avramović pretstavlja kao slikar koji stoji na prekretnici dva pravca: klasicizma i romantizma. Upravo iz ove, 1838 godine je i njegova velika kompozicija, kojoj su prethodile tri studije u crtežu, »Apoteoza Lukijana Mušickog«, jedna od prvih, po koncepciji, klasicističkih kompozicija kod nas. Jedva dve godine kasnije, 1840-e, daje Avramović portret Vuka Karadžića, sa kojim se naslućuje paleta naših budućih romantičara. Daleko je to još od romantizma jednog Jakšića, nije još ni umereni romantizam Novaka Radonića, ali taj portret prelazi koncepcije klasicizma i u poređenju sa radovima koji bi, kod nas, pripadali ovom pravcu, bliži je našem romantizmu. Ova osobina naslućuje se i u daljem Avramovićevom radu. Posle 1841 godine on će raditi na ikonostasu Saborne crkve u Beogradu i one u Topoli, zatim 1846 godine putuje po Srbiji i kopira freske; 1847 je u Svetoj Gori, odakle je napisao dve knjige s opisom starina i s litografijama, a 1853 završio je slikanje u manastiru Vrdniku. 1855 godine umro je u Novom Sadu.⁵

Imamo sreću da Narodni muzej u Beogradu poseduje baš iz ove, 1838, godine nekoliko signiranih i datiranih Avramovićevih portreta i studija što nam, obzirom na utvrđivanje autora slike iz zagrebačke Moderne galerije, može poslužiti i kao komparativni materijal:

1. »Glava žene«, ulje na platnu, 32 × 36 cm
Datirano desno, uz ivicu: »10/5 38«
Signirano desno dole: »Аврамовић 10 мај 1838«
2. »Glava devojke s viticama«, ulje na platnu, 25 × 32 cm
Datirano levo: »29/5 38«
Signirano desno dole: »1838 Аврамовић«
3. »Portret čoveka s naočarima« (kopija po Amerlingu)
ulje na platnu, 32 × 37 cm
Datirano i signirano desno: »15/6 38 Аврамовић«
4. »Zaspalo dete«, ulje na platnu, 23 × 28 cm
Signirano i datirano, desno dole:
5. »Portret mladića«, ulje na platnu, 24 × 31 cm
Datirano: »20/6 38«
Signirano: »Аврамовић«
6. »Portret muškarca«, ulje na platnu, 31,5 × 36,5 cm
Signirano levo: »Аврамовић у Бечу 1838«
7. »Glava čoveka sa zaliscima«, ulje na platnu, 24 × 41 cm
Signirano desno: »Аврамовић 1..8«
8. »Mala vojvotkinja« (kopija po Velasquezu)
Ulje na platnu, 28 × 35 cm
Signirano i datirano: »Abrahamovics pinx. nach Velasquez, Wien 1838«

Od navedenih radova, za nas su, obzirom na zagrebački portret, najinteresantniji: »Glava devojke s viticama« i »Portret mladića«.

⁵ N. Radojčić, *Narodna enciklopedija*, knj. I, str. 5.

Prva slika pretstavlja mladu ženu u levom profilu, blago pognute glave, spuštenog pogleda. Ružičastog je inkarnata s dve mrke vitice koje joj padaju s obe strane lica. Na potiljku kosa joj je pokupljena u pundu. Uz vrat, deo bele haljine. Pozadina siva. Opšti tonalitet: sivoružičast.

Na drugoj je slici glava mladića, tri četvrti udesno, blago pognutog, s bujnom smeđom kosom. Inkarnat ružičast. Ima crni okovratnik i sivo odelo. Pozadina siva. Opšti tonalitet slike: sivo-smeđ.

Oba ova portreta izdvajaju se od ostalih time što su slikana nešto življom i bogatijom paletom, koja potseća na onu kojom je dat zagrebački portret. Inače, na svim ovim platnima, ista je sigurnost crteža, odlično vladanje zanatom, suv kolorit. U sivilu njegove slikarske game zavvoni po nekad kao akcenat: plavo kravate, belina okovratnika, okerasti prsluk. Boja je stavljena štedljivo, u tankim slojevima, često lazurama. U opštem tonalitetu dominira ili siva ili smeđa. Kolorit kao da je uvek od manje važnosti na slici i uvek potčinjen crtežu. Lik portretisanog je ono što interesuje autora, pa nekad, obradivši samo njega, ostavlja sliku nedovršenu.

Ovi portreti iz 1838 još ne odaju budućeg pret hodnika naših romantičara, oni odišu svi — u koncepciji, u stavu, detalju pa i koloritu — bečkim biedermyerom.

Sve su ovo odlike i muškog portreta iz zagrebačke galerije, koji stavljen uz Avramovićeve radove iz 1838 godine, čini sa njima stilsku, vremensku i rukopisnu celinu.

Moderna galerija u Zagrebu nema, zasada, drugih Avramovićevih radova, pa je možda baš i dobro, da je ova slika, ma da ne jedna od najboljih u Avramovićevom opusu, ipak jedna od tipičnih za bečki period ovog našeg slikara.

* * *

Jeftimije Popović (1794—1858) zanimljiva je ličnost u nizu vojvodanskih slikara prve polovine XIX veka. Bio je jedan od trojice stipendista »blagodejanaca« kneza Miloša (pored Pavla Radomirovića i Anastasa Jovanovića), a njegove na ugled poslate slike dale su povod knezu Milošu za osnivanje slikarske galerije — prve u Srbiji!

Signirani portret Jeftimija Popovića, u posedu Moderne galerije u Zagrebu, značajan je ne samo obzirom na autorovu slikarsku zaostavštinu —

do danas očuvanu u vrlo skromnom broju — nego i kao jedan od njegovih najuspelijih portreta.

Slika (ulje na platnu, 62×77 cm, neizložena) predstavlja dopojasni portret sredovečnog čoveka, lika gotovo en face, svetlog inkarnata, prosede kose sa zaliscima. U crnom odelu visokog okovratnika, krute bele kragne i crne kravate. Tri prsta desne ruke sa zlatnim prstenom na kažiprstu, uvukao je pod rever kaputa. Pozadina maslinastosmeđa. Opšti tonalitet crnosmeđ.

Na pozadini slike zabeležio je autor:

Викентія Орлошићъ

Рождень 28-го маія 1778 лѣти Моловалъ,
Ефтимій Поповичъ у Бечу 5-го маія 1830 лѣта

Jeftimije Popović je iz porodice izvanrednog umetnika, drvoresca Hadži Ruvima (1754 do 1804), koji je odigrao značajnu ulogu u pripremanju ustanka 1804. godine, te je zbog toga bio ubijen za vreme seče knezova. (Višnjić ga tim povodom pominje u pesmi »Buna na dahije.«) I otac Jeftimijev, Averkije, bio je slikar, brat od strica vojvode Molera. Brat mu Georgije bio je takođe slikar.⁶ Kao stipendista kneza Miloša, Jeftimije je pet godina studirao slikarsku akademiju u Beču, od 1819—1824 godine. Po povratku je izradio tri ikonostasa i mnoge portrete. 1823 želeo je Jeftimije da pređe iz Vojvodine u Srbiju, gde se za jednu od njegovih poslatih slika smatralo: „да би Белведер дичити могла“ i da je „мајстерштик молераја“⁷

Međutim, u Zemunu mu austrijske vlasti spreče prelaz u Beograd, na što knez Miloš pozove Pavla Đukovića da ga portretira.⁸ Zna se da je 1828 putovao po Dalmaciji. Zatim odlazi u Beč. 1858 godine umire u Bečkereku.

Narodni muzej u Beogradu čuva u svojoj zbirci, kao njegove radove:

1. »Raspeće Hristovo« (kopija), ulje na platnu, 40×78 cm
Nesignirano i nedatirano.
2. »Magdalena« (kopija), ulje na platnu, 53×66 cm
Na poledini signirano: »E. Popovics pinx.«
3. »Tajna večera«, ulje na platnu, 79×64 cm
Dole levo signirano: »E. Popovics«.
4. »Dečko«, ulje na platnu, 25×32 cm
Na poledini, gore, signirano: »Pinx. E. Popovics«
5. »Devojčica«, ulje na platnu, 25×32 cm
Na poledini: »Pinx. E. Popovics«.

⁶ Veljko Petrović, *Narodna enciklopedija*, knj. III, str. 488

⁷ na ist. mj.

⁸ Vukova prepiska III, Beograd 1909, str. 114

Sve ove slike pripale su Narodnom muzeju sa zbirkom Joce Vujića iz Sente.

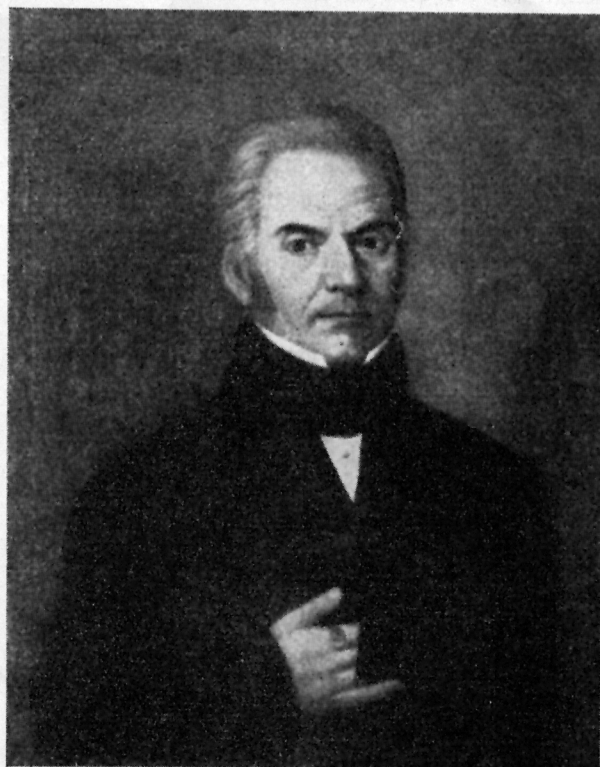
Osim ovih, muzej ima još dve slike Jeftimija Popovića, koje nešto više govore o slikaru: »Devojka s ogrlicom«, datirana 1825 godine, i »Portret Miloša Obrenovića«, raden 1830. Ova druga, nosi na poledini autorov tekst:

„Милош Обреновић, князь Сербий, Моловалъ Ефтимі Поповичъ у Бечу 20-го Декабря 830 лѣт Родож из Велик Бечкерека“

Godina 1830 ista je sa onom na zagrebačkom portretu. Međutim, u vezi ove slike, potrebno je napraviti sledeću napomenu. Knez Miloš je otišao u Beč tek posle abdikacije 1839 godine, a u zemlju se vratio 1859 godine, pošto je 1858 godine na Svetoandrejskoj skupštini ponovno izabran za kneza. Zna se sa sigurnošću da do 1839 godine knez Miloš nije odlazio iz Srbije (sem jednog putovanja u Tursku) te nije mogao pozirati 1830 godine Jeftimiju Popoviću, za koga znamo da nije uspeo da dođe u Srbiju. U Narodnom muzeju postoji, međutim, još jedan isti ovakav portret nosi datum: „у Крагујевцу Јануа. 11-го 1824 го.“ i signaturu:

„Изобразилъ Павелъ Гьурксвичъ, родом из чесарне Мађарске у мѣсту въ Бай. востогногь вьроисповѣданія Славено Сербинь“

Sl. 2 — Jeftimije Popović: Portret Orlošića

Datum se poklapa sa podatkom iz koga smo napred videli da je knez Miloš, pošto Jeftimije nije uspeo 1823 godine da pređe u Srbiju, pozvao Pavla Đurkovića da ga portretira. Znači da se radi o kopiji toga portreta, ili njegove replike (ima ih nekoliko) koju je Jeftimije Popović odlično izveo za vreme svog boravka u Beču. Nama je dakle ova slika zanimljiva samo kao podatak o autoru, ali — kopija — ona nam o umetniku govori malo: samo da je dobro vladao zanatom.

Druga međutim slika: »Devojka sa đerdanom« koja u desnom uglu nosi datum: 1825, prikazuje nam ga slabijim crtačem, ali ličnijim slikarom i zato je za nas daleko interesantnija. Slika je rađena uljem na platnu. To je portret devojke, lika gotovo en face, smeđe duge kose koja joj pada na ramena. Oko vrata ima dve niske đerdana sa priveskom, koji drži desnom rukom. Haljina sa velikim biedermeier-dekolteom, obrubljenim belom čipkom, tamno je crvene boje. Pojas joj je širok, šaren, prugast. Inkarnat je svetao. Pozadina plavosmeđa. Liku i detaljima posvećena je sva pažnja, dok su figura i ruke jako slabo crtane.

Zagrebački portret datiran 1830 godine svakako je bolji od »Devojke s đerdanom«. Slikara kao da i ovde zanima samo glava, nju radi tako pedantno, da ona sa mnogo ubedljivosti govori o vernosti portreta, međutim izvesna nespretnost u stavu i ovde se oseća. I ovde je ruka loše crtana. Ali kao dokaz vremena i stila, ma da hladan i uzdržan, ovaj portret treba svakako zabeležiti.

Za modernog čoveka nisu bez draži primitivnog, ovi portreti koji imaju stav drvenih lutaka, ali treba im sagledati autora u vremenu u kome

je živeo i radio. A u svoje vreme, Popović je bio ugledan slikar. Kako smo videli, knez želi da baš on portretira njega i njegovu porodicu. Iz Beča slikar sam piše za sebe:

„Ја сам овде више портрета од прва људи моловао и кунст ауфштелунг имао... и сви су моим послом задовољни били, мене похвалили и добро наградили...“¹⁰⁾

Ne mislimo da od Jeftimija Popovića treba praviti ni velikog ni dobrog slikara, njegov značaj je više kulturnoistoriskog, nego umetničkog karaktera. U početku smo naglasili da je njegova slikarska zaostavština vrlo mala, pa i u tom broju neka od dela, pripisanih njemu, ne možemo smatrati za sigurno atribuirana (slučaj sa ženskim portretom, tzv. »Slikarevom kćeri«, koju Veljko Petrović donosi reprodukovanu u svojoj knjizi kao rad Jeftimija Popovića,¹¹ a Milan Kašanin u svojoj kao rad Save Petrovića.¹² Dok se atribucija ne proveriti i ne utvrdi, Narodni muzej je izložio u galeriskim prostorijama ovu sliku s oznakom »Nepoznati slikar«). Obzirom na to, zagrebački portret — za do sad poznato delo Popovića, svakako jedan od najboljih — još uz to signiran i datiran godinom boravka u Beču, za nas je dragocjen doprinos za bolje upoznavanje i samog slikara i vojvođanskog biedermeiera čiji je i Jeftimije Popović jedan od — u svoje vreme jako cenjenih — predstavnika.

Iz ovog razloga smo mislili da je korisno zabeležiti »Portret Vikentija Orlošića«.

¹⁰ na ist. mj.

¹¹ Veljko Petrović i M. Kašanin, *Srpska umetnost u Ujvodini*, slika 138.

¹² Milan Kašanin, *Dva veka srpskoga slikarstva*, slika 42.